

dr hab. Robert Kościelniak, prof. UP
Instytut Biologii
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków

UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
INSTYTUT BIOLOGII
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
tel. 12-662-78-20, fax 12-662-78-22
-1-

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Roberta Janczara

*„Wykorzystanie walorów przyrodniczych,
historycznych oraz kulturowych Puszczy Wkrzańskiej dla potrzeb turystyki i
rekreacji”*

Promotor rozprawy: dr hab. Ludwik Lipnicki

Praca liczy 368 strony, w tym: 314 stron właściwego tekstu z 115 rycinami i 48 tabelami; 19 stron z wykazem piśmiennictwa; 26 stron aneksu z 19 rycinami, wykazem zbiorowisk roślinnych i kwestionariuszami ankiety oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Przedstawiona do recenzji praca jest niezwykle obszernym, interdyscyplinarnym studium dotyczącym Puszczy Wkrzańskiej. Oprócz treści związanych z naukami o kulturze fizycznej rozprawa zawiera wiele wątków z dziedziny nauk biologicznych, nauk o Ziemi, a nawet z dziedziny nauk humanistycznych. Wybór obiektu badań nie jest przypadkiem – z lektury pracy wyłania się obraz Autora mocno zaangażowanego w sprawy lokalne, dla którego poznawanie i „odkrywanie” tego terenu jest niewątpliwą pasją. Jest więc zrozumiałe, że podjął się zadania udowodnienia, że Puszcza Wkrzańska i jej otoczenie to tereny wartościowe pod względem przyrodniczym, historycznym oraz kulturowym i może w pełni realizować zadania stawiane przed turystyką i rekreacją. Jest to główny cel pracy, gdyż jak zauważa Autor Puszcza Wkrzańska jest regionem niedoinwestowanym, przegrywającym konkurencję z pobliskimi terenami nadmorskimi.

W części wstępnej Doktorant uzasadnia podjęcie tematu, przedstawia problemy badawcze i cel pracy. Wymienia zadania, których wykonanie jest niezbędne dla osiągnięcia założonego celu i które - jak pokazuje dalsza część pracy - zostały konsekwentnie zrealizowane. Były to m.in.: wszechstronna waloryzacja przyrodnicza, kulturowa, fizjograficzna obszaru dla potrzeb turystyki; ocena warunków aerosanitarnych (na podstawie badań lichenindykacyjnych) dla określenia miejsc szczególnie przydatnych dla szeroko rozumianej aktywności fizycznej oraz propozycje nowych szlaków turystyczno-rekreacyjnych. W liczącym aż 16 stron „Przeglądzie literatury przedmiotu” Autor przytacza rozliczne definicje, formy i funkcje rekreacji, czasu wolnego i turystyki. Moim zdaniem rozdział ten został nadmiernie rozbudowany, zwłaszcza, że dotyczy pojęć odbieranych dość subiektywnie. Bardzo zwięzłe i wyczerpująco zostały natomiast przedstawione uwarunkowania przyrodnicze badanego terenu, jednakże podczas przygotowywania pracy do druku warto zwrócić uwagę na fakt, że rodzaje torfowisk nie są tożsame z rodzajami torfu (str. 76).

Praca oparta jest na ogromnej ilości danych zgromadzonych z licznych, rozproszonych źródeł literaturowych, stron internetowych, analizy blisko 50-ciu map, przeprowadzenia sondaży diagnostycznych, a przede wszystkim z prowadzonych przez wiele lat badań terenowych. W ciągu 11 lat Autor odbył około 350 wypraw, do których należy doliczyć prowadzone równolegle badania lichenologiczne. Była to niezwykle czasochłonna, wymagająca dociekliwości i skrupulatności część pracy, za którą Autorowi należy się duży szacunek. Ta pokaźna ilość danych w połączeniu z dobrze dobraną metodyką stała się podstawą do opracowania rzetelnego dzieła naukowego.

Najobszerniejszą częścią rozprawy są wyniki prezentowane na ponad 200-tu stronach maszynopisu. Znaczną ich część zajmują opisy miejscowości zlokalizowanych na terenie Puszczy Wkrzańskiej. Autor przedstawia ich historię, zabytki, walory przyrodnicze oraz infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną. W części poświęconej walorom przyrodniczym prezentowane są istniejące na terenie Puszczy formy ochrony przyrody oraz propozycje utworzenia 9 nowych rezerwatów przyrody, które są - jak słusznie zauważa Autor - jednym z najważniejszych osiągnięć pracy. Wyłonienie tylu obszarów wartych ochrony wymagało wnikliwej penetracji terenu i przeprowadzenia wielu badań przyrodniczych. Ta istotna część pracy została przez Autora zbyt słabo wyeksponowana. Zbyt słabo podkreślił także swój osobisty wkład w badania – czytając opisy rezerwatów odnosi się wrażenie, że oparte zostały tylko na danych literaturowych. Opisy te są dość lakoniczne, np. rezerwat Cieszkowickie Łąki

został przedstawiony w dwóch, a Okolice Nowej Jasienicy w trzech zdaniach. W drugim przypadku jako przykłady gatunków zasługujących na ochronę rezerwatową wymienia dwa gatunki, w tym porost – płaskotkę rozlaną (*Parmeliopsis ambigua*) znalezioną na pniu jednej z sosen – gatunek być może rzadki w Puszczy Wkrzańskiej, ale w Polsce jest on szeroko rozpowszechniony. Nie przekonuje także wymienianie wśród walorów proponowanych rezerwatów takich gatunków jak: konwalia majowa (*Convallaria majalis*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), kopytnik zwyczajny (*Asarum europaeum*), czy daniel zwyczajny (*Dama dama*), który w Polsce jest gatunkiem introdukowanym. Ta część rozprawy budzi w przyrodniku niedosyt. Liczę na rozwinięcie tego tematu podczas obrony pracy.

Najbardziej nowatorskim rozwiązaniem zaproponowanym w pracy jest wykorzystanie porostów do określenia przydatności terenu do - jak pisze Autor - „zdrowego uprawiania turystyki, rekreacji i sportu”. Metoda ta nie była dotychczas stosowana w pracach z zakresu kultury fizycznej. Podejmując się badań lichenologicznych Doktorant stanął przed dużym wyzwaniem, gdyż porosty są grupą trudną do poznawania nawet dla biologów. W pracy została zaprezentowana uproszczona, autorska wersja skali lichenoindykacyjnej oparta na stosunkowo łatwych do rozpoznania w terenie gatunków o zróżnicowanej wrażliwości. Dobór gatunków jest prawidłowy i wystarczający w tego typu pracach, a wspomniana „łatwość” identyfikacji może sprawić, że metoda może stać się powszechniejsza. Badania lichenologiczne miały znacznie szerszy zakres niż wspomniana lichenoindykacja oparta na kilkunastu gatunkach. Poszukując porostów cennych (chronionych, rzadkich, zamieszczonych w czerwonej liście) odszukał na terenie Puszczy Wkrzańskiej 73 gatunki porostów epifitycznych (szkoda, że ich lista nie znalazła się w aneksie zamiast wykazu zbiorowisk roślinnych). Badania prowadzone były w dwóch okresach, tj. w roku 2007 i 2016. Pozwoliło to na zaobserwowanie zmian w środowisku, które okazały się być wyraźnie pozytywne. Innym wymiernym efektem badań nad porostami jest lichenologiczny pomnik przyrody, który ze względu na rzadkość takich obiektów może być potraktowany jako atrakcja turystyczna, a także wytyczone nowe szlaki przebiegające przez obszary, w których zostały stwierdzone najlepsze warunki aerosanitarne.

Wyniki oceny bonitacyjnej atrakcyjności poszczególnych obszarów Puszczy dla potrzeb rekreacji mają charakter aplikacyjny. Mogą być z powodzeniem wykorzystywane zarówno przez lokalne władze, jak i mieszkańców okolicznych gmin, którzy np. planują rozwinięcie własnego biznesu. Z jednej strony pokazują miejsca najbardziej atrakcyjne dla

inwestycji, z drugiej - lokalne „niedostatki” i luki, które można wypełnić. Jest to niezwykle cenny aspekt ocenianej rozprawy.

Przedstawiona do recenzji praca jest skonstruowana prawidłowo i zawiera wszystkie elementy niezbędne w pracach naukowych. Rozdziały łączą się w logiczny ciąg. Założone cele zostały osiągnięte. Obszerny wykaz piśmiennictwa wydaje się być wyczerpujący, prace cytowane są na ogół poprawnie (przynajmniej wg zasad stosowanych w naukach przyrodniczych). W kilku przypadkach w tekście cytowane są prace, których brakuje w wykazie literatury i odwrotnie, w pojedynczych przypadkach cytowania są niejednoznaczne.

Praca napisana jest piękną polszczyzną, chwilami język literacki przeważa nad naukowym, co w przypadku tej pracy nie jest zarzutem. Zauważone literówki, potknięcia stylistyczne, inne błędy i uwagi natury redakcyjnej zostały naniesione na pdf pracy i przekazane Autorowi. Ponadto podczas przygotowywania pracy do druku proponuję: (1) usunąć z rozdziału „Metody badań” zbędne informacje wprowadzające i opisy (w tym charakterystykę gmin niemieckich), natomiast zamieścić w nim opis metod lichenindykacyjnych, który znajduje się w innym rozdziale; (2) poprawić błędne lub uzupełnić brakujące odnośniki do rycin i tabel; (3) rozważyć zmianę kolorystyki map prezentujących walory przyrodnicze i aerosanitarne – w literaturze biologicznej najwyższe walory naturalne znaczone są na mapach kolorem zielonym, ta sama zasada dotyczy map lichenindykacyjnych; (4) mapy prezentujące wyniki oceny bonitacyjnej należy przenieść z Aneksu do właściwego tekstu.

Chciałbym podkreślić, że uwagi krytyczne nie obniżają bardzo wysokiej oceny merytorycznej, a rozprawa doktorska Pana mgr Roberta Janczara jest dziełem naukowym w pełni dojrzałym i wartościowym. Spełnia wszystkie wymogi stawiane pracom doktorskim przez ustawę i tradycję akademicką. Wnioskuje zatem do Wysokiej Rady Zamiejscowego Wydziału Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp. o przyjęcie pracy i dopuszczenie jej Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 14.05.2018

Robert Kościelniak